RAPPORT 350
2010

Utdrag: Ansvar och styrning i förändring

Skolverkets lägesbedömning 2010
Del 2 – Bedömningar och slutsatser

Förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg,
skola och vuxenutbildning

Skolverket

Beställningsadress:
Fritzes kundservice
106 47 Stockholm
Telefon: 08-690 95 76
Telefax: 08-690 95 50
E-postadress: skolverket@fritzes.se
www.skolverket.se

Beställningsnr: 10-1188
ISSN: 1103-2421
ISRN: SKOLV-R-350-SE

Form: Ordförrådet AB
Omslagsfoto: MATTON
Tryck: Elanders
Upplaga: 2 400 ex

Skolverkets lägesbedömning 2010
Del 2 – Bedömningar och slutsatser

Förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg,
skola och vuxenutbildning

Ansvar och styrning i förändring

Förord

Skolverket har under lång tid haft regeringens uppdrag att årligen göra en bedömning av situationen och utvecklingen inom förskoleverksamhet, skola och vuxenutbildning, så också 2010. Skolverket har detta år valt att förändra formen för lägesbedömningen. I år består den för första gången av två delar, *Beskrivande data* respektive *Bedömningar och slutsatser*.

Under många år har Skolverket på eget initiativ publicerat skriften *Beskrivande data* utifrån den statistik som finns tillgänglig. I årets lägesbedömning ingår *Beskrivande data* som del 1 lägesbedömningen. *Beskrivande data* kan beskrivas som Skolverkets egen ”statistiska årsbok”. Den belyser vilka förändringar som har skett inom skolformerna nationellt, regionalt och lokalt. Förutom den skolformsvisa redovisningen innehåller *Beskrivande data* en fördjupad beskrivning av tillgängliga uppgifter om de fristående skolorna. *Beskrivande data* innehåller med andra ord information som också används flitigt som underlag av andra myndigheter och organisationer i deras analyser och slutsatser om skolans utveckling.

Del 2 av *Skolverkets lägesbedömning 2010* benämns *Bedömningar och slutsatser* och disponeras på följande sätt: I kapitel 1 presenteras Skolverkets sammanfattande bedömning av viktiga utvecklings- och bevakningsområden. Kapitel 2 syftar till att ge en kortfattad översikt av några tendenser i skolväsendet under det gångna året. Kapitlet bygger i huvudsak på resultaten från *Beskrivande data*.

I efterföljande kapitel presenteras ett antal teman eller fördjupningar. Valet av kapitel och fördjupningar har gjorts med utgångspunkt i tidigare lägesbedömningar, utvärderingar och utredningar. De områden och frågor som problematiseras är sådana som Skolverket bedömer som viktiga för den fortsatta utvecklingen. Kapitel 3 benämns *Nyckelkompetenser för framtiden*. Redovisningen och resonemangen i detta kapitel utgår från de nyckelkompetenser som varje medborgare förutsätts ha för att få ett gott liv och kunna försörja sig i ett framtida arbetsliv enligt EU. Kapitel 4 har rubriken *Barns och ungdomars välbefinnande*. I detta kapitel diskuteras dels det självklara faktum att hur elever mår påverkar hur de klarar sitt skolarbete, dels att hur skolan utformar sin verksamhet påverkar hur eleverna mår. Referensramen är Barnkonventionen. Kapitel 5 benämns i sin tur *Ansvar och styrning i förändring*. Skolverkets avsikt

är här att belysa några förändringar som påverkar förutsättningarna för huvudmännens styrning och ansvarstagande men också för medborgarna.

Skolverkets förhoppning är att lägesbedömningen kommer att fungera som underlag för den nationella politiken och för den diskussion och det utvecklingsarbete som pågår lokalt i kommuner och skolor.

Stockholm den 26 oktober 2010

Helén Ängmo
T.f. Generaldirektör

Kerstin Mattsson
Projektledare

Innehåll

1. Inledning och Skolverkets bedömningar 10

1.1 Resultatutvecklingen inger fortsatt oro 11

1.2 Reformeringen av skolväsendet ställer krav 13

1.3 Behovet av saklig information i ett system som har stort och varierat utbud 14

1.4 Slutsatser 15

2. Kort om tendenser i förskola, skola och vuxenutbildning 18

Fler i förskoleverksamhet och vuxenutbildningar, färre i grund- och gymnasieskola 18

Lärartätheten har minskat i de flesta verksamheter 19

Andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen har ökat något 19

Allt fler elever i fristående skolor 20

Fler fristående skolor och färre kommunala 20

Stort intresse för att starta nya fristående skolor 20

Färre elever behöriga till gymnasieskolan 21

Fortsatt låg genomströmning i gymnasieskolan 21

Oförändrade betygsresultat i gymnasieskolan 22

De flesta som går i skolan mår bra – men tendenser finns att psykisk ohälsa ökar 22

Kostnader 22

3. Nyckelkompetenser för framtiden 26

3.1. Kommunikation på modersmålet 27

Läsfärdigheter i svenska på god nivå i ett internationellt perspektiv 27

Elevens eget modersmål – en nyckelkompetens? 28

Långt ifrån alla som har rätt till modersmålsundervisning deltar i sådan 30

Nyanlända elever får inte det stöd de har rätt till 30

Kommentar 31

3.2 Kommunikation på främmande språk 31

Engelskan har en stark ställning i Sverige 32

Många elever når inte målen i engelska 33

Engelska som undervisningsspråk på gott och ont 33

Moderna språk – spanskan tar över ... 34
Många påbörjar språkstudier, men många tröttnar ... 37
Kommentar ... 38

3.3 Matematik, naturvetenskap och teknik ... 39
Sämre resultat i de internationella studierna ... 40
Kursindelning och procedurorienterad undervisning – tänkbara förklaringar ... 40
Svagt intresse för matematik, naturvetenskap och teknik ... 42
Lärdomar från andra länder ... 43
Kommentar ... 44

3.4 Digital kompetens och it-användning ... 45
Tillgängligheten till datorer är fortfarande ett problem ... 46
Datorn används till olika saker i olika åldrar ... 46
Lärarnas användning av datorer i undervisningen är begränsad ... 47
Källkritik och säkerhet i undervisningen ... 47
Kommentar ... 48

3.5 Kunskap om demokrati och samhällsfrågor ... 49
Svenska elever har goda kunskaper om hur samhället fungerar ... 49
Social bakgrund, kön, migrationsbakgrund påverkar medborgarkompetensen ... 50
Medborgarkunskaperna tycks inte ha förändrats över tid ... 50
Intresset för politik i traditionell mening är lågt ... 51
Ungas deltagande i allmänna val ... 52
Skolan som arena för politiska organisationer ... 53
2010 års skolval ... 53
Kommentar ... 54

3.6 Entreprenörskap ... 54
Begreppet entreprenörskap är bara delvis känt ... 55
Röster om entreprenörskap ... 55
Kommentarer ... 56

3.7 Slutsatser och reflektioner om elevers nyckelkompetenser ... 57

4. Barns och ungdomars välbefinnande 60

4.1 Barns och ungdomars hälsa ... 61
De allra flesta barn och unga trivs i skolan ... 61
Generellt har eleverna god hälsa, men tecken finns på något ökad psykisk ohälsa ... 61
Ökad uppmärksamhet på utsatta barn i förskoleåldern ... 63

Skolframgång och hälsa hänger samman ... 63
Sömnstörningar och trötthet har ökat bland unga ... 65
Kommentar ... 65

4.2 Att bli mobbad och kränkt – en oacceptabel tillvaro ... 66
Omfattningen av mobbning oförändrad ... 66
Anmälningar till Skolinspektionen och Barn- och elevombudet har ökat ... 68
Samtal till Skolverkets upplysningstjänst och BRIS ... 68
Allvarligt att vuxna bagatelliserar ... 69
Barn och elever med funktionsnedsättning och särskoleelever i en svår situation ... 70
Sociala medier leder till nya former av kränkning och trakasserier ... 71
Kön och kränkningar ... 72
Insatser mot mobbning och kränkningar ... 72
Kommentar ... 73

4.3 Ung i en demokrati – om att kunna göra sin röst hörd ... 73
Svårt att hitta former för inflytande i förskolan ... 73
Elevers möjligheter att påverka har ökat ... 74
Svenska elevers inflytande i ett internationellt perspektiv ... 75
Många är positiva till att påverka i organiserade former ... 76
Kommentar ... 77

4.4 Slutsatser och reflektioner om barns och ungas välbefinnande ... 77

5. Ansvar och styrning i förändring **82**

5.1 En sektor med marknadslika drag ... 83
Allt fler verksamheter genomförs av fristående aktörer ... 84
De kommunala huvudmännen har bidragit till att skapa en marknad ... 85
Konkurrensen om gymnasieeleverna ... 85
Viktigt för gymnasieskolor att vara attraktiva ... 86
Kommunerna måste vara beredda på snabba växlingar ... 86
Stora variationer i landet ... 88
Eleverna rör sig inom regioner ... 89
Kommentar ... 91

5.2 Vuxenutbildningens former allt mer sammanflätade ... 92
Utbildning för vuxna – verksamhet i många skepnader ... 93
Rekordår för komvux vid sekelskiftet ... 93
Färre deltagare i komvux ... 94
De olika utbildningsformernas grunduppdrag i korthet ... 95

Utbud och målgrupper alltmer sammanflätade 96
Högutbildade utlandsfödda studerandes väg genom systemet 97
Kommentar 99

5.3 Medborgarens möte med skolsystemet 99
Ökat utbildningsutbud 99
Nya meriteringsregler 99
Många gymnasieelever byter program 100
Val förutsätter tillgång till saklig information 100
Vilken information finns? 101
Kommentar 102

5.4 Slutsatser och reflektioner om ansvar och styrning 102

Referenser **106**

Tabellbilaga **114**

5.

ANSVAR OCH STYRNING I FÖRÄNDRING

5. Ansvar och styrning i förändring

Skolsystemet befinner sig i en omvandlingsprocess. Skolverket ser en rad tecken på den snabba förändringen: antalet fristående skolor har ökat, nya former av entreprenadlösningar har vuxit fram, även inom de kommunala verksamheterna har de marknadslika inslagen accentuerats.

Elevers och föräldrars rätt att välja skola har stärkts, vilket har fått till följd att eleverna kan röra sig mer inom systemet och där så är möjligt välja skola i annan kommun och med annan huvudman än kommunen. Tillväxten av fristående skolor innebär en konkurrens om eleverna i många kommuner. För många huvudmän, både kommunala och fristående, innebär detta en osäkerhet i planeringsförutsättningarna. Såväl kommunala som fristående huvudmän har samtidigt dragit nytta av det rådande regelverkets möjligheter att etablera profilskolor och att skapa mängder av utbildningsinriktningar på gymnasienivå.

När en ny princip för styrning och ansvarsfördelning mellan stat och kommun infördes 1991 framstod principen som tämligen enkel. Den så kallade mål- och resultatstyrningsprincipen innebar att staten skulle lägga fast de nationella målen och riktlinjerna för förskola, skolbarnsomsorg, skola och kommunal vuxenutbildning samt följa upp, utvärdera och utöva tillsyn och återkoppla till skolans huvudmän. Skolans huvudmän skulle ansvara för att den lokala verksamheten organiserades på bästa sätt, att den tilldelades resurser och genomfördes i enlighet med de nationella målen och riktlinjerna.[129] Huvudmännens uppgift var också att ta till sig den information och de analyser som staten kunde erbjuda. Denna grundläggande princip ligger fortfarande som en bas för styrning och ansvarsfördelning. Samtidigt menar Skolverket att det i praktiken skett en förskjutning.

Skolverket har under åren kunnat konstatera att centrala delar i utbildningen försämrats; likvärdigheten har minskat och resultatutvecklingen i skolan är negativ. Bristerna i verksamheterna har lagt en grund för ett aktivare statligt agerande. Den statliga granskningen och tillsynen har utökats. De nationella

[129] Skolverket kan konstatera att det kan finnas ett betydande avstånd mellan den nationella nivåns perspektiv och den lokala nivåns. Skolverket kommer under 2010 att presentera en studie av hur skolverksamheten uppfattas och styrs i ett antal kommuner.

utvecklingsinsatserna har expanderat.[130] Statens resurser för de lokalt anställdas kompetensutveckling har med åren blivit allt mer omfattande. De nya kursplanerna blir mer styrande genom tydligare mål och angivande av centralt innehåll. Förskjutningen i statens roll i förhållande till huvudmän och verksamheter har i hög grad skett steg för steg.

Det har enligt Skolverkets mening blivit allt tydligare att staten tar (och ofta förväntas ta) ett större ansvar för att medborgarnas rätt till utbildning tillgodoses, att kvaliteten i verksamheterna är tillfredsställande och att likvärdigheten i verksamheterna säkerställs. Huvudmännen vill ”göra rätt” och efterlyser allt oftare tydligare instruktioner från staten. Från att ha en ambition att professionen ensam ska ansvara för utvecklingen av undervisningen genom kollegiala diskussioner, erfarenhetsutbyte, ”best practice” och forskning förs nu en diskussion om att staten ska ta ett ansvar för att professionen får tillgång till evidensbaserade metoder för undervisningen. Staten har därmed stegvis närmat sig vad som sker i klassrummen.

Skolverket väljer i detta kapitel att lyfta fram några aspekter av de förändringar eller rörelser som vi ser inom sektorn. Här behandlas tre rörelser: framväxten av en skolmarknad, sammanflätningen av utbud och målgrupper i vuxenutbildningen samt det ökade behovet av saklig utbildningsinformation.

5.1 En sektor med marknadslika drag

Det svenska skolväsendet har förändrats under de senaste 20 åren och fått allt mer marknadslika drag. Mest uppmärksamhet i marknadsdiskussionerna har givetvis framväxten av fristående skolor fått.[131] Det finns numera privata utbildningsföretag eller utbildningskoncerner som kan jämställas med medelstora kommuner när det gäller antal elever i utbildning.

Avsnittet utgår från och har dragit nytta av ett pågående projekt i Skolverket som kommer att avrapporteras under 2011 samt det fördjupningsavsnitt som presenteras i Lägesbedömningens del 1: *Beskrivande data*. Under 2011 kommer också resultatet av ett OECD-projekt ”Market Mechanisms and Stakeholder Behaviour” att presenteras. Projektet innefattar en studie av hur valfriheten och expansionen av fristående aktörer påverkat huvudmän och medborgare. Avsnittet får alltså betraktas som en första skiss över utvecklingen.

---

[130] När det gäller utvecklingsinsatserna är emellertid tendensen i viss mening något motstridig. Under ett antal år i början av 2000-talet var utvecklingsstödet mer direkt fokuserat på vissa kommuner men har nu övergått att tydligare utformas som generella insatser och kompetensutveckling. Det uppdrag som Skolinspektionen har är däremot fortfarande riktat mot enskilda huvudmän och skolor.

[131] Fristående skolor är skolor som drivs av enskilda fysiska eller juridiska personer. Fristående skolor finns i form av fristående grundskolor, gymnasieskolor, särskolor och gymnasiesärskolor. Fristående förskoleklass kan bedrivas i anslutning till fristående grundskola eller särskola.

Allt fler verksamheter genomförs av fristående aktörer

Antalet fristående skolor har ökat kraftigt under den senaste tioårsperioden. Under de senaste åren har expansionen framför allt gällt den gymnasiala nivån. För tio år sen fick drygt 5 procent av alla gymnasielever sin utbildning i fristående utbildning. Idag är siffran nästan 22 procent (se diagram 4).

Diagram 4 Andel barn/elever i enskilda förskolor, fristående grundskolor och fristående gymnasieskolor av samtliga barn/elever i förskolan, grundskolan och gymnasieskolan 1993/94–2009/10. Procent

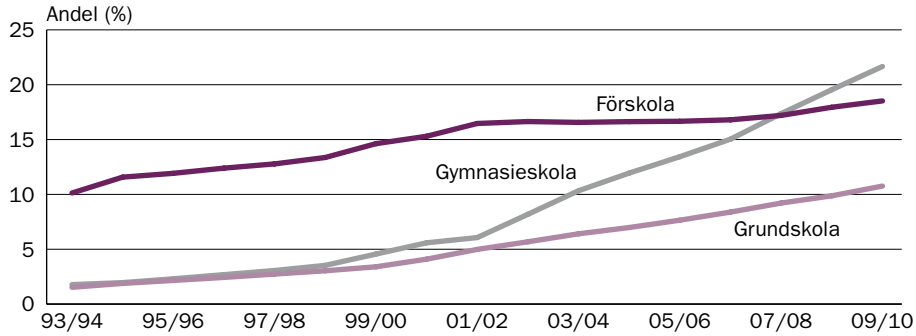

Anm. T.o.m. 1997 avses barn 1–6 år, fr.o.m. 1998 avses barn 1–5 år.
Källa: Lägesbedömningens del 1: Beskrivande data.

Hösten 2009 var 19 procent av alla barn i förskola inskrivna i en enskild förskola. Jämfört med andra verksamhetsformer har förskolan länge legat på en hög nivå när det gäller andelen barn i enskild verksamhet. Ökningstakten var som störst på 1990-talet och andelen ökar fortfarande men numera i långsammare takt.

Av grundskolans knappt 900 000 elever gick cirka 11 procent i fristående skolor läsåret 2009/10. I början av 1990-talet låg den andelen runt 1 procent och har sedan ökat stadigt varje år. En relativt liten andel av särskolans elever går i en fristående särskola, cirka 4 procent. Andelen har ökat långsamt under en lång tid.

Knappt 22 procent av alla elever i gymnasieskolan fick hösten 2009 sin utbildning i fristående gymnasieskolor. Gymnasieskolan är den skolform där ökningen av fristående skolor har varit som störst. I dag finns det nästan lika många fristående gymnasieskolor, 458 stycken, som kommunala, 497 stycken.

Fristående skolor och enskilda förskolor finns i många av landets 290 kommuner. Etableringen är dock mycket ojämnt fördelad. I vissa kommuner finns ingen eller endast någon enstaka fristående skola. I andra utgör de fristående verksamheterna ett dominerande inslag.

Den kommunala vuxenutbildningen domineras allt mer av att huvudmännen lägger ut verksamheten på entreprenad. Idag bedrivs 32 procent av all komvux-utbildning på entreprenad jämfört med en knappt 24 procent år 2000. Det finns dock stora skillnader mellan hur kommunerna har utnyttjat möjligheten. I vissa kommuner lyser entreprenadlösningarna helt med sin frånvaro medan andra kommuner har all vuxenutbildning utlagd på entreprenad. (Se även avsnitt 5.2)

De kommunala huvudmännen har bidragit till att skapa en marknad

Den växande etableringen av fristående skolor och de stärkta möjligheterna för föräldrar och deras barn och ungdomar att själva välja skola har gjort att skolväsendet allt mer får marknadsliknande karaktär. Utvecklingen har även förstärkts av framväxten av ett mycket stort utbud av specialutformade program och inriktningar med riksrekrytering i gymnasieskolan och s.k. frisökning. De kommunala skolhuvudmännen har också medverkat till att ett marknadsliknande tänkande etablerats inom kommuners verksamhet. De har öppnat för olika slag av profilskolor även på grundskolenivån och genom att många kommuner decentraliserat budget- och genomförandeansvaret till skolnivån. Vissa kommuner etablerar till och med det som i dagligt tal ofta kallas kommunala friskolor, men som också går under beteckningen ”intraprenader”.[132]

Konkurrensen om gymnasieeleverna

Under de kommande åren kommer sannolikt antalet elever i gymnasieskolan att ytterligare sjunka. I kombination med det fortsatt stora intresset att starta fristående skolor kommer konkurrensen om eleverna att tillta. Eftersom det många gånger är svårt att i förväg veta hur elever och föräldrar kommer att välja måste huvudmännen hitta vägar för att lösa situationen om elevunderlaget i kommunala och fristående skolor förändras. Här arbetar en del kommuner för att bygga in flexibilitet i organisationen, t.ex. genom att personal kan arbeta även med annan utbildning än den i gymnasieskolan.

[132] Intraprenad är en driftsform inom den kommunala sektorn. Här ges större befogenheter att styra över den egna verksamheten, samt ett större ansvar för resultatet av verksamheten. Verksamhet som sköts i form av en intraprenad får efter upphandling ekonomiska medel från sin uppdragsgivare t.ex. kommun eller landsting.

I rapporten *Konkurrensen om eleverna* (2010) redovisar Skolverket hur kommunerna hittills har upplevt konkurrensen mot bakgrund av det ansvar de har, vad man har gjort för att möta den samt hur konkurrensen enligt kommunerna kommer att påverka planeringen och dimensioneringen av gymnasieskolan under de närmaste åren. Den bild som rapporten tecknar bygger i huvudsak på utsagor från kommunala tjänstemän i en enkät- och intervjustudie.

De huvudsakliga följderna av konkurrensen om gymnasieelever uppfattas av kommunerna vara dels ökade kostnader, dels att fler elever byter utbildning långt efter skolstarten under hösten. Man menar också att konkurrensen lett till förbättrad kvalitet i kommunernas egna gymnasieskolor och ytterligare specialisering av utbildningsalternativen (se diagram 5).

Viktigt för gymnasieskolor att vara attraktiva

För att överleva i konkurrensen satsar många huvudmän och gymnasieskolor idag på att visa upp ett attraktivt utbud. Med attraktivt utbud avses speciella inriktningar och profiler, stort kursutbud samt god kvalitet i undervisning, lokaler, elevhälsovård och liknande kringfunktioner. En annan strategi för att locka till sig elever är att kommunala gymnasieskolor gemensamt erbjuder ett stort kursutbud. Skolverket har i *Konkurrensen om eleverna* visat att kommunala skolledare bedömer att god kvalitet och nöjda elever är de viktigaste faktorerna för att locka fler sökande, medan marknadsföring kan ge ett tillskott på marginalen. Med bra kvalitet menar de både undervisningen och faktorer som trivsel, elevvård och lokaler.

Gymnasieskolorna satsar enligt studien mycket stora resurser på marknadsföring, även om företrädarna uppger att de inte har höga förväntningar om att det ska ge effekt. Även skolor som har högt söktryck satsar mycket. Intervjuerna tyder på att det finns en rädsla för att förlora elever om man inte marknadsför sig. Samtidigt är man mer tveksam till möjligheten att vinna elever genom marknadsföringen. Ett viktigt skäl för skolorna att delta i mässor, annonsera och göra direktutskick är ändå att locka elever. Att få elever att besöka skolan på öppet hus anses kunna förmedla en känsla för skolans mer subtila värden som annars kan vara svåra att förmedla.

Kommunerna måste vara beredda på snabba växlingar

Intresset för att starta fristående gymnasieskolor förväntas även fortsättningsvis att bli stort. Flertalet kommuner räknar enligt *Konkurrensen om eleverna* med att det kommer att bli svårare att planera och dimensionera den egna gymnasieverksamheten de kommande åren. I undersökningen är elevminskningen i kommunala skolor, på grund av fler fristående skolor, den faktor som

Diagram 5 ”Hur väl stämmer följande påståenden in på vad konkurrensen hittills har lett till i kommunen?” Procentuell fördelning av svar från kommuner med egen gymnasieskola (nationellt program/specialutformat program)

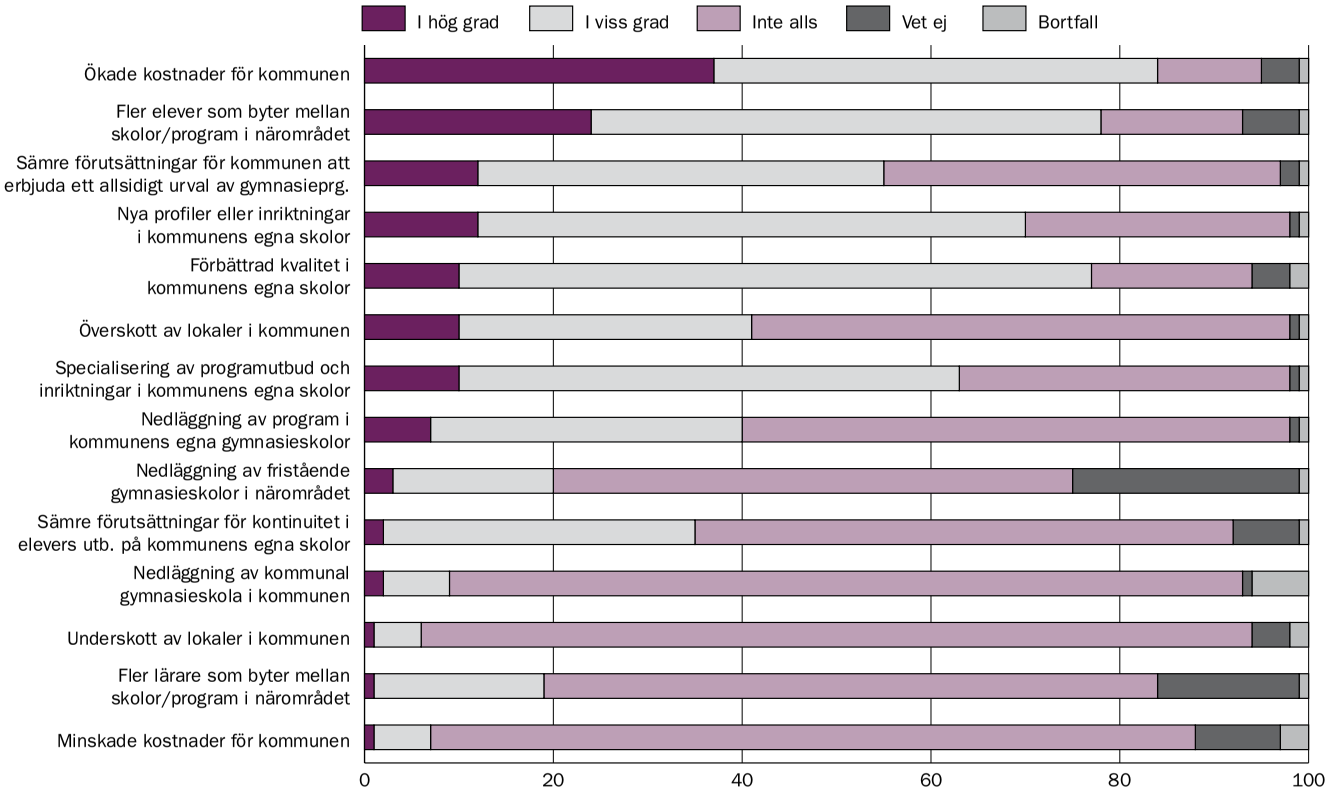

Källa: Skolverket (2010) *Konkurrensen om eleverna. Kommunernas hantering av minskade gymnasiekullar och en växande skolmarknad.* Rapport 346

kommuner förutspår kommer att påverka den kommande dimensioneringen av kommunernas gymnasieverksamhet mest. Såväl storstads-, förorts- som pendlingskommunerna förväntar sig att det kommer bli problem att förutse förändringar i utvecklingen. Kommuners grundansvar att erbjuda ungdomar kommunal gymnasieutbildning ställs här på sin spets när elever söker och börjar i andra huvudmäns gymnasieskolor för att därefter byta till kommunens skola (så kallade hemvändare). Rapporten visar samtidigt att i mindre kommuner och glesbygdskommuner spelar det kommunalekonomiska läget generellt större roll.

Tabell 6 Kommuntjänstemännens åsikter om vad som förväntas försvåra planering och dimensionering de kommande tre åren. Procent

	Stockholm, Göteborg och större städer (24 kommuner)	Förorts- och pendlings-kommuner (43 kommuner)	Mindre kommuner (92 kommuner)	Glesbygds-kommuner (24 kommuner)
1	Förändrat platsantal i fristående skolor 92 %	Förändrat elev-underlag åk 1 69 %	Det kommunal-ekonomiska läget 84 %	Det kommunal-ekonomiska läget 83 %
2	Förändrat elev-underlag åk 1 91 %	Förändrat platsantal i fristående skolor 62 %	Förändrat elev-underlag åk 1 80 %	Förändrat elev-underlag åk 1 70 %
3	Det kommunal-ekonomiska läget 71 %	Det kommunal-ekonomiska läget 62 %	Förändrat platsantal i fristående skolor 60 %	Gymnasie-reformen 39 %
4	Gymnasie-reformen 46 %	Gymnasie-reformen 38 %	Gymnasie-reformen 30 %	Förändrat platsantal i fristående skolor 22 %
5	Gymnasial lärlingsutbildning 17 %	Gymnasial lärlingsutbildning 19 %	Gymnasial lärlingsutbildning 14 %	Gymnasial lärlingsutbildning 9 %

Stora variationer i landet

Kommuner och andra huvudmän har sammantaget frihet att utforma sitt utbud efter elevers ansökningsmönster, lokala förhållanden, arbetsmarknadens behov samt pedagogiska eller andra idéer. Därför varierar gymnasieskolornas utbud och konkurrensvillkor i landet. Ju starkare konkurrensförhållande som finns mellan olika skolor, desto större är incitamentet att på något sätt särskilja sig och få elever att välja just en viss skola. Konkurrensen förstärks av att gymnasieeleverna blir färre och utbildningsplatserna fler.

Eleverna rör sig inom regioner

Förutsättningarna för skolval och konkurrens skiljer sig åt mellan olika typer av elevgrupper, huvudmän och geografiska områden. Det utbud som eleverna och deras föräldrar ställs inför tar inte slut vid kommungränsen. Kommungränsen beskriver i de flesta fall dåligt gymnasieskolors faktiska upptagningsområde respektive elevers sökområde.

Skolverket har inlett en analys av vilka kommuner i landet som är sammanlänkade med varandra utifrån skolpendlingarnas omfattning och riktningar, samt i vilken grad sådana generaliserade, geografiska indelningar förändras från ett år till ett annat. Ur ett analys- och planeringsperspektiv har alltså utbudet av och efterfrågan på utbildning i enskilda kommuner begränsad relevans. Den administrativa gränsen räcker inte till för att beskriva de lokala skolmarknadernas funktion och geografiska utbredning. Vi kan här ge två exempel, men avser att under 2011 återkomma med en mer systematisk genomgång.[133]

Växjö

Figur 1 på nästa sida visar en bild av pendlingsströmmarna på Växjös regionala skolmarknad.[134] De regionala skolmarknaderna är inte alltid tydligt avgränsade från varandra. De heldragna pilarna motsvarar respektive kommuns största utpendlingsflöde. Tillsammans med den andel elever som går i skola i sin hemkommun (angiven som procent inom varje kommunrektangel) utgör dessa merparten av eleverna. Vid sidan av självförsörjningen av elever inom hemkommunen går pendlingsströmmarna in mot regioncentrum, Växjö. Undantaget är Osby som har sin största utpendlingsström till lokala centrat Älmhult (med koppling till regioncentrum Växjö). Denna länk är dock relativt svag. Näst största utpendlingsflöde har Osby till Hässleholm. Till den marknad Hässleholm hör (Kristianstad) har Osby en totalt sett starkare koppling (vilket de streckade pilarna ger kompletterande information om). Osby utgör på så sätt ett exempel på att kommuner ofta har en överlappande tillhörighet/sammanlänkning till flera lokala eller regionala skolmarknader och centra. Det är alltså inte självklart vilken regional skolmarknad Osby kommun tillhör. Den har snarare kopplingar till två.

---

[133] De två exempel som följer är hämtade från ett pågående projekt i Skolverket ”Skolmarkandens konsekvenser” som redovisas under 2011.

[134] Tidigare i kapitlet har ordet ”marknadslika” använts eftersom det inte handlar om ”marknad” i strikt mening. För att underlätta läsningen används trots några gånger ”marknad” men med förbehållet att det inte är helt korrekt.

Figur 1

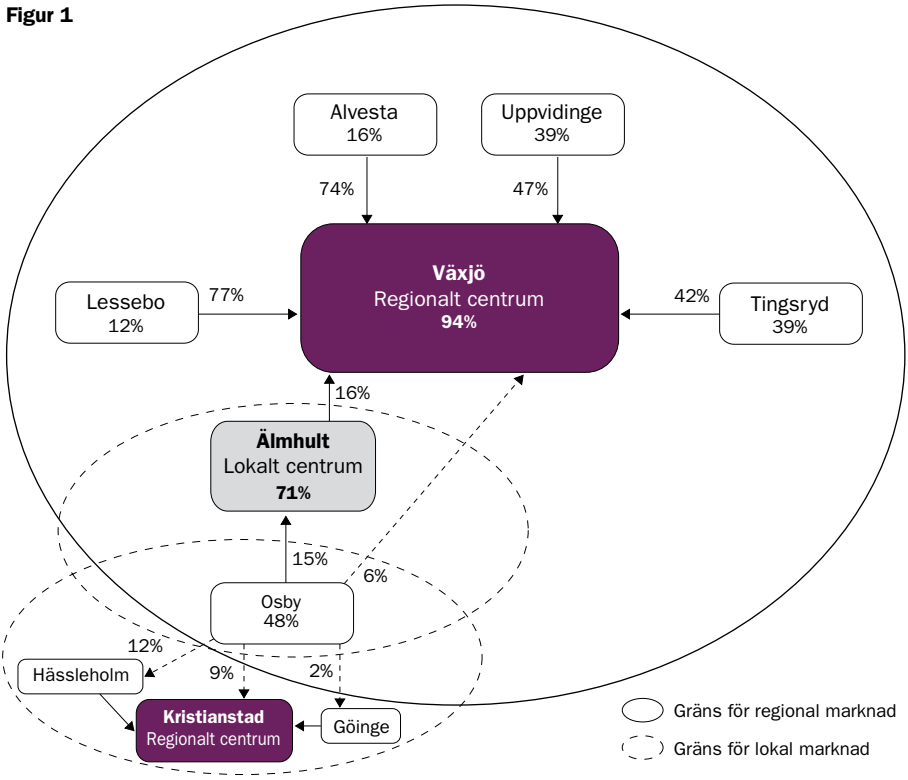

Falun

Till skillnad från exemplet Växjö är pendlingsflödena fler inom Faluns regionala skolmarknad. Här är kopplingar in till Faluns regionala centrum svagare från de två lokala marknaderna Mora och Borlänge, men också från kommuner som inte utgör något centrum (Vansbro, Rättvik, Malung/Sälen). Borlänge-Säter är en tämligen självständig kommun och kan i det närmaste klassas som ett eget regionalt centrum. Leksand i sin tur har en självständighet som gör kommunen lik de kommuner som är lokalcentrum.

Figur 2

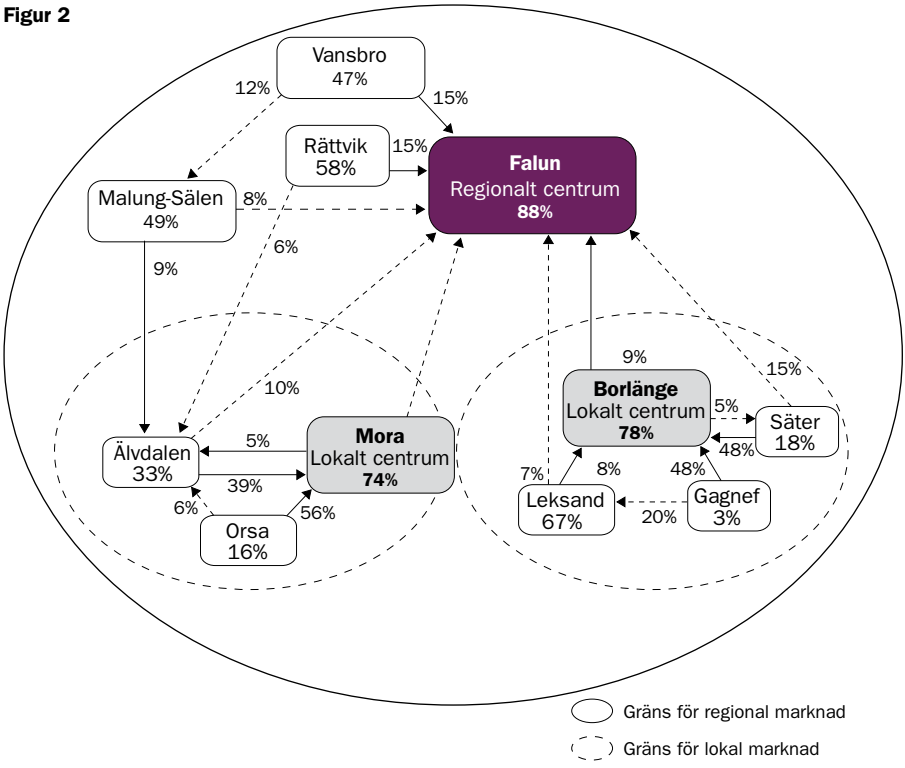

Det finns olika förklaringar till pendlingskartorna. Formella samarbetsavtal mellan kommuner, historia och traditioner samt infrastruktur som möjliggör pendling spelar naturligtvis en stor roll. Elevernas ökade valmöjligheter och det växande utbudet av utbildningsalternativ lär också påverka elevernas uppfattning av vad som ligger nära och långt bort och vad som är rimligt. Skolverket har funnit att det är väl värt att fördjupa förståelsen av hur de regionala pendlingarna ser ut i olika delar av landet och vilka konsekvenser de får för kommunernas styrning och planering.

Kommentar

I avsnittet har Skolverket pekat på en utveckling inom skolväsendet som delvis har karaktär av en marknad. Kommuner eller regioner där det finns verkliga eller potentiella konkurrenter måste marknadsföra sig; visa upp att de har något speciellt att erbjuda. Stora delar av vuxenutbildning har kommit att

läggas ut på entreprenad till olika utbildningsanordnare. Samtidigt är skillnaderna mellan kommuner stora när det gäller den marknadslika prägeln. I en del kommuner är elevers och föräldrars valmöjligheter och utrymmet för inriktningar och profileringar nästan lika begränsade som tidigare.

För närvarande präglas inte minst den gymnasiala utbildningen av en betydande mängd varianter och profiler. Gymnasiereformen som träder i kraft den 1 juli 2011 kommer att innebära att alla inriktningar ska beslutas nationellt. Samtidigt kan Skolverket konstatera att det finns ett förhållandevis stort intresse att utveckla särskilda varianter. Ett stort antal ansökningar har inkommit till Skolverket om att få tillstånd att arrangera speciella inriktningar.

Parallellt med gymnasiereformens ambition att medverka till en mer nationellt likvärdig utbildning har med åren förutsättningarna för att bedriva kommunal skola och fristående skola stegvis harmoniserats. Den nya skollagen som ska tillämpas från och med den 1 juli 2011 i skolväsendet utom vuxenutbildningen till exempel att så långt som möjligt ska lika regler för utbildningar med kommunal och enskild huvudman gälla.

För den gymnasiala utbildningen betyder det bland annat att utbildningar vid fristående skolor ska följa de nationella programmen i gymnasieskolan och strukturen för dessa, och till stor del följa samma regelverk. Reglerna för kommunernas resurstilldelning till de fristående skolorna och de förändringar som införts i den s.k. riksprislistan utgår från samma princip, nämligen att villkoren för kommunal och fristående verksamhet ska vara så lika som möjligt.

Skolverket kan alltså konstatera att å ena sida finns de facto just nu en situation inom skolväsendet som har tydliga marknadsmässiga drag men att regeringen också fattat beslut som kan komma att förändra bilden.

5.2 Vuxenutbildningens former allt mer sammanflätade

Även inom vuxenutbildningen ökar andelen externa aktörer. Kalenderåret 2009 deltog en tredjedel av kursdeltagarna i den kommunala vuxenutbildningen i externt anordnad utbildning. Till skillnad från många andra skolformer är huvudmannaskapet för den formella vuxenutbildningen[135] fortfarande förbehållet kommuner och landsting. Regelverket har dock nyligen ändrats. Från och med den 1 januari 2011 utvidgas rätten att utfärda betyg till att även gälla enskilda vuxenutbildningsanordnare. Enskilda utbildningsanordnare får då rätt att inte bara bedriva vuxenutbildning på entreprenad åt kommunerna,

[135] Dvs. kommunal vuxenutbildning (komvux), utbildningen för vuxna med utvecklingsstörning (särvux) och svenskundervisning för invandrare (sfi).

utan också sälja utbildning till arbetsförmedlingen, försäkringskassan, företag och organisationer där kursdeltagarna kan få formella komvuxbetyg.

En annan tendens är att utvecklingen inom vuxenutbildningen är att gränserna mellan olika studieformer under senare år har blivit mindre skarpa. Utbildningsutbudet har blivit mer överlappande och anordnarna söker sig i allt högre grad till samma målgrupper.

Utbildning för vuxna – verksamhet i många skepnader

Utbildningen av vuxna bedrivs inom flera olika samhällssektorer. Här ryms förutom den traditionellt sett så starka kommunala vuxenutbildningen även studieformer som folkhögskolor, arbetsmarknadsutbildning, studiecirklar, korrespondensstudier, personalutbildning, förberedande program, vuxenutbildning på distans, kvalificerade yrkesutbildningar och kompletterande utbildningar och högskoleutbildningar. Ansvaret för vuxnas utbildning har traditionellt delats mellan framför allt utbildnings- och arbetsmarknadspolitiken. Skillnaden i styrning och inriktning har dock varit påtaglig. Ser man de till mest tongivande utbildningsformerna inom respektive sektor – kommunal vuxenutbildning, arbetsmarknadsutbildning, folkhögskoleverksamhet, yrkeshögskola och högskoleutbildning – har dessa vuxit fram utifrån skilda politiska syften och riktar sig mot olika grupper av människor.[136]

Rekordår för komvux vid sekelskiftet

I början av 2000-talet omorganiserades vuxenutbildningen i samband med regeringens satsning på Kunskapslyftet. Verksamheten skulle ta sin utgångspunkt i individens behov istället för i utbildningssystemets formella institutioner. Man ville få ett slut på färdigpaketerade kollektiva utbildningar.[137] Flexibla, varierande former för lärande sattes i fokus, ofta formulerat som det livslånga lärandet. Man ville dessutom se en övergång från en statligt styrd kommunal vuxenutbildning till en lokal infrastruktur för vuxnas lärande. Kommunerna fick ansvar för att bygga upp regionala infrastrukturer för vuxnas lärande och att skapa former för samarbete mellan kommunala förvaltningar, med statliga myndigheter, folkbildningen, konsultföretag, arbetsmarknadens organisationer m.m. Dessa lärcentra skulle öka tillgängligheten på lokal nivå och erbjuda sökande ett smörgåsbord av utbildningar (som folkhögskolor, studieförbund, kommunal vuxenutbildning, facklig verksamhet, kvalificerad yrkesutbildning, högskola etc.). Under kunskapslyftets tid (1997–2002) nådde komvux

[136] I denna rapport berör vi inte vidare de utbildningsformer som är rent eftergymnasiala, dvs. de utbildningar som Yrkeshögskolemyndigheten och högskoleväsendet ansvarar för.

[137] Prop 2000/01:72 *Vuxnas lärande och utvecklingen av vuxenutbildningen.*

rekordnivåer i antal studerande; läsåret 1998/99 deltog över 350 000 studerande. Kunskapslyftet innebar dessutom ett genombrott för vuxenutbildning på entreprenad; hösten 2000 studerade nästan var fjärde kursdeltagare i (23,8 procent) hos en annan utbildningsanordnare än kommun och landsting.[138]

Färre deltagare i komvux

Sedan rekordåren i slutet av 1990-talet har komvux genomgått stora förändringar. För det första har antalet komvux-studerande minskat kraftigt. På tio år har antalet nästan halverats från 351 000 studerande 1998/99 till 172 000 studerande 2008/09. För första gången på länge har dock antalet studerande i komvux ökat en procent mellan 2007(08 och 2008/09. Nämnas kan också att den pågående satsningen på så kallad yrkesvux har varit framgångsrik. 5 600 utbildningsplatser 2009 har ökat till 23 000 platser 2010.

För det andra har sammansättningen inom gruppen komvux-studerande förändrats. För tio år sedan bestod komvux till tre fjärdedelar av deltagare med svag position på arbetsmarknaden (arbetslösa, deltagande i arbetsmarknadsåtgärder eller tidigare arbetslösa), och till en fjärdedel av ungdomar som saknade slutbetyg från gymnasieskolan eller som ville komplettera och öka sin konkurrenskraft inför ansökan till högskolan.[139] Idag har den senare gruppen i stort sett försvunnit efter regelförändringar som minskat möjligheterna att konkurrenskomplettera. En annan förändring är att andelen utlandsfödda har ökat stort under tioårsperioden, från 23 procent 1998/99 till 41 procent 2008/09. Uppdelat på utbildningsnivåer har andelen utlandsfödda på grundläggande nivå under perioden ökat från 64 procent till 88 procent. På gymnasienivå har en ökning skett från 18 procent utlandsfödda till 30 procent under perioden.

Könsfördelningen har dock varit oförändrad. Då som nu lockar komvux bara hälften så många män som kvinnor (2008/09 är andelen kvinnor 65 procent). En förklaring som förts fram är att kursutbudet är mer orienterat mot yrken där det finns många kvinnor, som vård och administration. En andra förklaring är att kvinnor behåller ett intresse för studier högre upp i åldrarna. En tredje typ av förklaring är att kvinnor har mer att vinna på att utbilda sig utifrån rådande könssegregation på arbetsmarknaden, löneskillnad i samhället och förekomst av deltidsarbete.[140]

Det är inte bara komvux som minskat deltagarantalet under decenniet. Arbetsmarknadsutbildningen har minskat kraftigt; andelen deltagare har sjunkit med 62 procent sedan 2001 (hela 81 procent sedan 2000, men då räknades

[138] Skolverket (2002) *Barnomsorg skola vuxenutbildning. Skolverkets lägesbedömning 2001.*

[139] Skolverket (2002) *Barnomsorg skola vuxenutbildning. Skolverkets lägesbedömning 2001.*

[140] ibid.

även förberedande program in i kategorin).[141] För folkhögskolornas del är minskningen mindre dramatisk, under perioden har en minskning skett med 5 procent.

De olika utbildningsformernas grunduppdrag i korthet

Komvux är en del av det svenska skolväsendet och därmed också en del det formella utbildningsutbudet för många vuxna som av olika skäl behöver stärka sin kompetens utbildningsmässigt. Individens önskemål och personliga utveckling har varit framträdande i styrdokumenten. Huvudsyftet är att ge medborgarna som av olika skäl behöver det en möjlighet att genomföra grundskole- och gymnasiestudier som vuxen. Komvux erbjuds alla över 20 år men den prioriterade målgruppen är kortutbildade. Till skillnad från arbetsmarknadsutbildningen är den kommunala vuxenutbildningen principiellt sett inte fokuserad på arbetslösa medborgare (även om även denna utbildningsform tidvis har haft en viktig arbetsmarknadspolitisk funktion). Generellt är komvux-utbildningar längre än arbetsmarknadsutbildningar och folkhögskoleutbildningar, och kan finansieras med studiemedel.

Arbetsmarknadsutbildning är i sin tur en studieform som riktas mot arbetsmarknadens behov. Den syftar till att underlätta för arbetssökande att få eller behålla ett arbete samt till att motverka arbetskraftsbrist. Arbetsmarknadsutbildningen har länge varit ett centralt instrument i den aktiva arbetsmarknadspolitiken, och har traditionellt haft ett starkt stöd inom LO och socialdemokratin. Studieformen är matchnings- och yrkesinriktad, och har på senare kompletterats med föreberedande eller orienterade utbildning som riktar sig till personer som behöver förebereda sig för ett annat arbetsmarknadspolitiskt program, t.ex. arbetsmarknadsutbildning. Arbetsmarknadsutbildning och förberedande utbildning är inte öppen för alla, utan endast för dem som har anvisats av Arbetsförmedlingen. Dessa deltagare har möjlighet till ersättning genom a-kassa eller aktivitetsstöd.

Folkhögskolorna har i förhållande till den kommunala vuxenutbildningen varit förhållandevis oberoende av statlig styrning. Folkhögskolan har vuxit fram som ideell verksamhet med avsikt att kombinera människors behov av bildning med pragmatiska nyttighetssträvanden.[142] De flesta folkhögskolor har sin bas i något folkrörelsesammanhang, exempelvis frikyrko-, nykterhets- eller kvinnorörelsen. Idag är dock studieformen i huvudsak offentligt finansierad. Folkbildningsrådet fördelar statsbidrag och utvärderar verksamheten.

---

[141] Prop. 2001/02:1 Utgiftsområde 13 s. 18; Arbetsförmedlingen (2009) *Arbetsmarknadspolitiska program.* Årsrapport 2008. Ure 2009:1.

[142] SOU 2004:30 (2004) *Folkbildning i brytningstid – en utvärdering av studieförbund och folkhögskolor.*

Folkhögskolor bestämmer förhållandevis självständigt över sitt kursutbud och lägger fritt upp sin undervisning. Det är en studieform för vuxna, med en nedre åldersgräns på 18 år för de allmänna kurserna. Folkhögskoleundervisning har som utbildningsform profilerats dels som en utväg i lugnare studietakt, dels som en möjlighet att komplettera en gymnasieutbildning med en annan inriktning, t.ex. estetisk, idrott eller media. Längden på utbildningarna varierar kraftigt, allt från någon vecka till tre år. Folkhögskolor kännetecknas av en tät skolmiljö där internatboende är vanligt (idag dock i mindre omfattning).

Utbud och målgrupper alltmer sammanflätade

Utbildningsutbud och målgrupper för olika former av utbildning för vuxna är idag mer sammanflätade. Kunskapslyftet avvek redan för tio år sedan från huvudregeln att deltagande i komvux ska finansieras med studiemedel genom att man tillät a-kassefinansiering. Därmed tog utbildningspolitiken ett steg mot arbetsmarknadspolitikens traditionella domäner.

Ett mer aktuellt exempel på utbildningspolitiska åtgärder med arbetsmarknadspolitiska drag är regeringens stora satsning på yrkesinriktad gymnasial vuxenutbildning, yrkesvux. Yrkesvux är en satsning på yrkesinriktade kurser på gymnasial nivå inom den kommunala vuxenutbildningen. Syftet med satsningen är att motverka brist på arbetskraft med yrkesutbildning och att nå de grupper som saknar gymnasieutbildning eller har en gymnasieutbildning som måste kompletteras. Innehållsmässigt har denna åtgärd stora likheter med arbetsmarknadsutbildningen. Kommunerna har visat ett stort intresse för satsningen. För att möta behovet har regeringen förlängt satsningen först till 2010 och i den senaste bugetpropositionen ytterligare ett år.

Denna överlappning mellan arbetsmarknads- och utbildningspolitik har uppmärksammats av Finanspolitiska rådet, vilket ifrågasätter motiven bakom regeringens omprioritering av resurser från arbetsmarknadsutbildning i Arbetsförmedlingens regi till yrkesutbildning i det reguljära utbildningssystemets regi. Rådet ser fördelar med att sporra icke-arbetslösa till att omskola sig genom yrkesvux, men betonar samtidigt att intresset ofta är svagt i denna målgrupp för komvuxutbildning (vilken finansieras med studielån i motsats till arbetsmarknadsutbildningen). Rådet uppmärksammar också att det finns samordningsbrister mellan Arbetsförmedlingen och kommuner för att vägleda arbetssökande/utbildningssökande om vilka alternativ som finns att tillgå.[143]

[143] Finanspolitiska rådet (2009) *Finanspolitiska rådets rapport 2009.*

En motsvarande förskjutning mot utbildningspolitiken finns idag inom arbetsmarknadspolitiken. En omprioritering som gjorts under 2000-talet är att Arbetsförmedlingen tydligare prioriterar dem som står längst från arbetsmarknaden. De förberedande utbildningar inom arbetsmarknadsutbildningen som saknar specifik yrkesinriktning fördes 2000 till det nya programmet förberedande insatser. Grupper som prioriterats är ungdomar med svag utbildning, äldre arbetslösa, utomnordiska invandrare och funktionshindrade.[144] Idag avser arbetsmarknadsutbildning endast yrkesriktade utbildningar och dessa har minskat kraftigt de senaste tio åren.

Slutligen orienteras även folkbildningen mot nya målgrupper. Nyligen vidgades folkhögskolans uppdrag till att göra det möjligt för folkhögskolor att utfärda betyg. Därmed kan folkhögskolor välja att ta emot en sökande som har rätt att delta i kommunens sfi. Avsikten är att öka valfriheten för nyanlända invandrare och att erbjuda sfi i fler pedagogiska former.[145] Detta innebär alltså att folkhögskolor nu får möjlighet att erbjuda utbildning till grupper som tidigare varit hänvisade till komvux.

Högutbildade utlandsfödda studerandes väg genom systemet

Den kommunala vuxenutbildningen förväntas kunna erbjuda effektiva, lättillgängliga infrastrukturer, med vägledare som kan inspirera till utbildning och kan klargöra skillnader mellan utbildningsalternativ. Att allt fler av vuxenutbildningens deltagare har svag anknytning till arbetsmarknaden eller är utrikes födda understryker vikten av tydlighet och lättillgänglighet.

Ett konkret exempel på svårigheten att hitta rätt i systemet kan hämtas från högutbildade utrikes födda. På papperet finns goda möjligheter för utrikes födda att skräddarsy den utbildning de behöver vid ankomsten till Sverige. Nationella styrdokument tar sin utgångspunkt i att individuella behov och förutsättningar ska vägleda utlandsfödda studerandes utbildningsväg genom systemet bland annat genom att kunna läsa på distans, på kvällstid, kombinera kurser på olika nivåer eller genom att kombinera språkstudier med praktik.

I praktiken följer dock de flesta studerande ändå en och samma väg. Oavsett förkunskaper börjar vanligtvis utrikes födda studerande på sfi, går vidare till grundläggande vuxenutbildning, och fortsätter därefter till gymnasial vuxenutbildning. Denna utbildningsgång behöver inte vara problematisk. För utrikes födda som saknar sådana färdigheter som normalt uppnås i grundskolan är utbildningsvägen högst rimlig. Men som Skolverket uppmärksammat i tidigare

[144] Olofsson, G. & Wadensjö, E. (2009) *Arbetsmarknadspolitik. Förändrade förutsättningar och nya aktörer.*
[145] Prop. 2009/10:68 *Svenskundervisning för invandrare i folkhögskola.*

lägesbedömningar består en tredjedel av de studerande inom grundläggande vuxenutbildning av studerande med hög utbildning från hemlandet (10–12 eller 13 år eller mer).

Det finns flera möjliga förklaringar till varför högutbildade utlandsfödda tycks hamna fel i utbildningssystemet. En första förklaring handlar om att deltagarna kan vara dåligt insatta. De kan antingen tro att utbildningen är obligatorisk, eller att grundläggande vuxenutbildning handlar om att utveckla svenska språket, eller att man bara kan studera ämnen på grundläggande vuxenutbildningsnivå när man läser svenska på denna nivå. En annan typ av förklaring är att många utrikes födda kan uppleva att deras tidigare utbildning varit förgäves vilket leder till att de noga försäkrar sig om att genomföra alla steg i det nya utbildningssystem de möter.[146] Ytterligare en förklaring till varför många tycks ta en omständlig väg genom utbildningssystemet är att det är underskattat hur svårt det är att lära sig ett nytt språk i vuxen ålder. Utifrån en sådan ansats skulle den utdragna studiegången hos högutbildade invandrare vara motiverad. Deltagandet i sfi och grundläggande vuxenutbildning utgör i ett sådant perspektiv en av de få arenor som finns för de studerandes språkpraktik, något som är svårt att få tillgång till utanför skolan.[147]

En annan förklaring till att utbildningsvägen är så lång, handlar om att det kan finnas praktiska hinder. Sfi, grundläggande vuxenutbildning eller gymnasial vuxenutbildning ofta är lokalmässigt skilda åt, och endast hälften av alla sfi-anordnare erbjuder deltidsundervisning på kvällstid. Distansstudier tillhandahålls i sin tur bara av var tredje anordnare.[148] En fjärde förklaring kan vara att valideringsinsatser saknas. Skolverket har inte specifikt undersökt hur valideringsinstrumentet används i sfi och grundläggande vuxenutbildning men konstaterar i *Redovisning av uppdrag att förbereda och genomföra insatser inom yrkesvux* (2010)[149] bland annat att valideringsinsatser saknas eller är bristfälliga i många kommuner. En sista förklaring som ligger mer på strukturnivå är att vuxenutbildningen kan vara ett trögrörligt system. Även om signalerna i nationella styrdokument förändras, kan uppfattningen leva kvar bland lärare, arbetsförmedlare och studie- och yrkesvägledare att grundläggande vuxenutbildning är en naturlig fortsättning på sfi.[150]

---

[146] Carlsson, M. (2006) *Högutbildade utlandsfödda i grundläggande vuxenutbildning. Praktik och policy i två kommuner.*

[147] Lindberg, J. & Sandwall, K. (2007) ”Nobody’s darling? Swedish for adult immigrants: A critical perspective.” i *Prospect* vol 22, nr 3.

[148] Statskontoret (2009) *Sfi – resultat, genomförande, lärarkompetens.*

[149] Skolverket (2010) *Redovisning av uppdrag att förbereda och genomföra insatser inom yrkesvux.* Dnr 2008:3782.

[150] Carlsson, M. (2006) *Högutbildade utlandsfödda i grundläggande vuxenutbildning. Praktik och policy i två kommuner.*

Kommentar

Gränserna mellan olika studieformer har under senare år blivit mindre tydliga inom vuxenutbildningen. Utbudet av utbildningar som erbjuds av olika aktörer blir allt mer överlappande och man vänder sig allt mer till samma målgrupper. Skolverket har tidigare uppmärksammat att ett vuxenutbildningssystem med många utbildningsanordnare ställer höga krav på stat och kommun att tillgodose den enskildes rättssäkerhet.[151] Som vi utvecklar i nästa avsnitt är tillgången till information en mycket viktig fråga för den enskilde. Genom att de olika utbildningsformerna spänner över olika politikområden ställs nya krav på samordning från statens sida för att tillgängliga resurser ska användas effektivt och för att systemets syften blir så begripliga som möjligt från ett medborgarperspektiv.

5.3 Medborgarens möte med skolsystemet

Skolverket kan konstatera att ett ökat antal utbildningsvägar och utbildningsalternativ samt förändringarna t.ex. i form av betygsskalor, ämnesstrukturer, programindelning, ställer höga krav på den enskildes förmåga att orientera sig inom och att veta hur man ska välja för att få en bra och användbar utbildning. Tillgången till saklig och lättillgänglig information har blivit allt viktigare.

Ökat utbildningsutbud

På alla nivåer i skolsystemet har utbudet av utbildningsanordnare ökat under de senaste tio åren. Barn, elever och föräldrar, särskilt de som bor i större städer eller i närheten av dessa, kan nu välja bland ett stort utbud av förskolor, grundskolor, gymnasieskolor och vuxenutbildningar. Det finns kommunala och fristående alternativ och olika profiler och inriktningar. I Stockholms län finns till exempel ca 200 utbildningsalternativ på gymnasienivå och i Västmanlands län ett hundratal. Vissa lokalt utvecklade varianter kommer att försvinna genom de reformer som nu genomförs men ett stort antal handlingsalternativ kommer ändå att kvarstå.

Nya meriteringsregler

Olika meriteringsregler till högskolan förutsätter att elever redan i grundskolan måste börja fundera hur de tänker sig framtiden och om de vill kunna konkurrera om plats på de attraktiva utbildningarna t.ex. genom att läsa så kallade meritämnen i rätt ordning och på rätt nivå. Eleverna/föräldrarna

[151] Skolverket (2009) *Skolverkets lägesbedömning 2009.* Rapport 337.

måste i god tid före en valsituation i grundskolan vara informerade om att man kan få sammanlagt 2,5 extra meritpoäng för fördjupade studier i språk, matematik och särskilda områdeskurser i gymnasiet. De behöver veta vilka konsekvenserna är av att man väljer att ändra sitt språkval inför övergången till gymnasieskolan. De behöver ha gedigna kunskaper om att man hamnar i olika intagningsgrupper inför ansökan till högskoleutbildningar beroende på om man söker direkt från gymnasiet eller söker efter kompletteringar och att olika högskoleutbildningar ofta har olika krav på särskild behörighet. Indirekt påverkar tillkomsten av meritpoäng inför högskolestudier även valalternativen för eleverna i grundskolan eftersom möjligheten att klara av de fördjupade kurserna i gymnasiet i hög grad bestämts av vilka val man gjort i grundskolan.

Många gymnasieelever byter program

Skolverket har tidigare konstaterat att gymnasieungdomar har svårt att hitta rätt utbildning.[152] En av sexton elever avbryter utbildningen och två av sexton elever byter utbildning. Hösten 2008 gick drygt 150 000 ungdomar i gymnasieskolans första årskurs. Ett år senare återfanns inte 9 300 av dessa i gymnasieskolan. De hade antingen slutat eller gjort ett studieuppehåll. Ytterligare 20 600 elever hade bytt utbildning.

Skolverket kan konstatera att det saknas säkra underlag för att veta vad dessa byten beror på. Det stora utbudet kan i sig vara en bidragande orsak, liksom den stärkta rätten för elever att välja. För eleverna kan det dock inte uteslutas att den information de haft inför valet inte har varit tillräcklig. Skolverket genomför för närvarande en fördjupad studie av omfattning och orsaker till byten under gymnasieutbildningen.

Val förutsätter tillgång till saklig information

En grundförutsättning för alla de val elever och föräldrar ställs inför är att det finns information om systemet som sådant men också om kvaliteten på de olika alternativ som finns. Vem som tillhandahåller den och vilka krav som ska ställas på den är därför relevanta frågeställningar. Har en elev eller vårdnadshavare idag tillgång till saklig utbildningsinformation för att kunna göra ett väl övervägt val av skola eller utbildning?

Den som ska välja skola i dagens utbildningssystem bör idealt sett ha samma tillgång till informationen om en skolas eller en viss utbildnings kvalitet som skolan själv har. I debatten har samtidigt hävdats att informationen om

[152] Skolverket (2010) *Skolor och elever i gymnasieskolan, läsåret 2009/10.* Pm 2010-02-25.

skolors kvalitet är asymmetrisk.[153] Med det menas att kommuner och fristående aktörer vet mer om kvaliteten i sina tjänster än föräldrar och elever.

Elevernas tillgång till studie- och yrkesvägledning är inte lagstadgad, men har stöd i läroplanerna för de obligatoriska och de frivilliga skolformerna. Skolverket har därför gett ut allmänna råd för studie- och yrkesvägledningen.[154] I den nya skollagen skärps kraven på att huvudmannen ska försäkra sig om att eleverna ska ha tillgång till personal med sådan kompetens att deras behov av vägledning kan tillgodoses.

Kommunerna ska informera om den förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg som finns i kommunen. De ska också informera om vilka program som erbjuds. Det finns i övrigt inga bestämmelser i skolförfattningarna om vilka krav som ställs på den information som skolor tillhandahåller om sig själva till elever och vårdnadshavare, dvs. information som framför allt riktar sig till elever och föräldrar utanför den egna skolan. I marknadsföringslagen[155] stadgas dock att all marknadsföring ska utformas enligt god marknadsföringssed. En viktig grundregel är att reklam måste kunna identifieras som sådan och detta är särskilt viktigt när man vänder sig till barn och unga. En annan grundprincip är att reklam ska vara vederhäftig och sann. Enligt Internationella Handelskammaren får reklam riktad till barn och unga inte utnyttja barns och ungdomars naturliga godtrogenhet och bristande erfarenhet. Vilseledande reklam får inte förekomma och jämförande reklam får endast ske på det sätt som regleras i marknadsföringslagen. Huvudmännen har tagit initiativ för att höja kvaliteten i den information som tillhandahålls. Ett exempel på detta är Sveriges Kommuner och Landstings och Friskolornas Riksförbunds gemensamma riktlinjer för marknadsföring av skolor.[156]

Vilken information finns?

Staten tillhandahåller via Skolverket omfattande information om skolor och huvudmän, framför allt genom utbildningsinfo.se, SIRIS och den officiella statistiken. Skolinspektionen publicerar sina granskningar av enskilda skolor och huvudmän.[157] Aktörerna är dock fler än så. Skolor och huvudmän lägger upp hemsidor med information om sina utbildningar. Större kommuner har gymnasieguider. Större tidningar erbjuder information inför gymnasie- och

---

[153] T.ex. Prochazka, N. & Bergström, F. (2007) Utbildning som bransch – en analys av grundskolan.

[154] Skolverket (2009) *Allmänna råd och kommentarer om studie- och yrkesorientering.* SKOLFS 2009:20.

[155] Marknadsföringslagen. SFS 2008:486.

[156] Sveriges Kommuner och Landsting och Friskolornas riksförbund (2007) *Marknadsföring av gymnasieutbildning – ett underlag till skolhuvudmän.*

[157] Dessa läggs även ut av Skolverket i SIRIS.

högskoleval. Skolinspektionens kvalitetsgranskningar och tillsynsbeslut utgör en kunskapskälla om en enskilds skolas kvalitet. Sveriges Kommuner och Landsting tillhandahåller Öppna jämförelser och Svenskt Näringsliv har tagit fram gymnasiekvalitet.se.

En stor del av den information som medborgaren möter baseras på de uppgifter som Skolverket eller Statistiska Centralbyrån tillhandahåller. Vissa (men förhållandevis få) skolor och huvudmän kompletterar med uppgifter som kan säga något om en skolas kvalitet, t.ex. hur tidigare elever bedömer skolan eller med intervjuer av aktiva elever och föräldrar.

Kommentar

För att kunna göra så kloka val som möjligt i ett mångfacetterat system behöver elever och studerande tillgång till information som deras synvinkel är begriplig och lättillgänglig Med ett informationsflöde som ökar, ökar också kraven på att kunna sålla och välja strategiskt. Det finns här en risk att resurssvaga elever inte kommer att kunna välja på samma villkor som resursstarka. För den enskilde individen handlar det också om att i allt lägre åldrar fatta kloka beslut som kan påverka framtida valmöjligheter.

Ur den enskilde elevens eller studerandes perspektiv kommer, enligt Skolverkets mening, studie- och yrkesvägledningen att få allt större betydelse i framtiden. Skolans ansvar blir således minst lika stort som hittills och handlar om mer än att tillhandahålla saklig information om skolan och den utbildning som erbjuds. Studie- och yrkesvägledningens betydelse har från regeringens och riksdagens sida markerats genom att rätt till vägledning lyfts in i den nya skollagen.

Den gymnasieskola som införs i juli 2011 har också till syfte att skapa en tydligare och mer nationellt likvärdig struktur när det gäller valalternativ i gymnasieskolan. Utbudet av lokala avvikelser kommer att begränsas enligt reformens intentioner. Denna uppstramning bör underlätta för ungdomar och föräldrar men vi vet naturligtvis inte hur de kommer att förhålla sig i den nya strukturen eller hur de kommer att ta in information eller vad de kommer att lita på.

5.4 Slutsatser och reflektioner om ansvar och styrning

Regering och riksdag har beslutat om en rad genomgripande reformer som syftar till att skapa tydligare och mer enhetliga förutsättningar för verksamheterna. Den skollag som kommer att tillämpas från 1 juli 2011 i skolväsendet utom vuxenutbildningen är tydligare och bör underlätta förståelsen av vilket

ansvar huvudmän (kommunala och fristående) och skolor har. Förskolans läroplan har förtydligats och kompletterats och dess pedagogiska uppdrag är mer markerat. De nya måldokumenten, ny betygsskala, tidigare betyg, fler nationella prov och lärarlegitimation gör krav och förväntningar på landets grundskolor tydligare. Reformeringen av gymnasieutbildningen genom GY 2011 innebär betydande strukturförändringar. Reformen syftar bland annat till att skapa ett tydligare system för att komma till rätta med dagens svåröverblickbara utbud. Förutsättningarna för fristående skolor att bedriva utbildning likställs i mycket hög grad med förutsättningarna för kommunal verksamhet. Totalt sett signalerar reformerna ett behov av att skapa ett nationellt skolsystem som säkerställer likvärdighet och hög kvalitet.

Reformerna och den nya skollagen ska genomföras i ett skolväsende som är mångfacetterat. Skolverket har i denna rapport behandlat något av det som uttrycker denna komplexitet. Marknadsinslagen i skolväsendet är tydliga. Vuxenutbildningens traditionella former är inte lika tydliga som förr. Systemet rymmer i sin nuvarande utformning många aktörer och ett utbud av utbildningsvarianter som kan vara svårt att överblicka. Den tidigare gymnasieskolan med nationell grundstruktur har som nämnts efter hand fått ett mycket stort utbud av specialutformade utbildningsvägar och lokala lösningar. Även inom vuxenutbildningen har utbudet ökat. De beslutade reformerna och det nya regelverket kommer att förenkla systemet. Enligt Skolverkets mening kommer dock även det kommande utbudet av alternativ i skolsystemet och olika behörighetsregler inom högskolan att ställa stora krav som tidigare på en väl fungerande studie- och yrkesvägledning i alla skolformer. Generellt finns också ett intresse av att tillgången till information tar sin utgångspunkt i medborgarnas behov.[158]

Styrningen av den svenska skolverksamheten befinner sig i sin helhet i ett viktigt omvandlingsskede. De grundläggande principerna för ansvarsfördelning och styrning ligger fast men förutsättningarna för staten att agera ser långt ifrån likadana ut som vid 1990-talets början. Huvudmännens ansvar är detsamma men staten har successivt blivit en avsevärt mer aktiv aktör. Mot denna bakgrund har staten ett ansvar för att mer aktivt än vid 1990-talets början bidra till ett framgångsrikt genomförande av de beslutade reformerna. Med ett så omfattande reformpaket och utifrån erfarenheterna från 1990-talets reformperiod vill Skolverket betona vikten av att stödet till genomförandet blir uthålligt och lyhört. Det statliga stödet kan dock inte ersätta det engagemang och ansvarstagande som kommunala och fristående huvudmän tillsammans

[158] Denna utgångspunkt är i också linje med 2010 års förvaltningspolitiska pro-position (prop 2009/10:175).

med sina skolor måste visa. Att säkerställa tillgången till den kompetens som behövs för att leda förändringsarbetet är sannolikt en av de viktigaste förutsättningarna för att reformerna genomförs i enlighet med de nationella intentionerna.

REFERENSER

Referenser

Arbetsförmedlingen (2009) *Arbetsmarknadspolitiska program. Årsrapport 2008. Ure 2009:1.*

Arner, E. (2009) *Barns inflytande i förskolan – en fråga om demokrati.* Studentlitteratur

Askew, M. m.fl. (2010) *Values and variables – Mathematics education in high-performing countries.* London: Nuffield Foundation

Bergqvist, T., Boesen, J. & Nyroos, M. (2009) *Vad vet vi om hur matematiklärare arbetar för att utveckla elevers matematikkunskaper?* NCM, Göteborgs universitet och UFM, Umeå Universitet

BRIS (2010) *BRIS-rapporten 2010*

Brottsförebyggande rådet (2008) *Effectiveness of Programmes to Reduce School Bullying*

Bunar, N. (2010) *Nyanlända och lärande. En forskningsöversikt om nyanlända elever i den svenska skolan.* Stockholm: Vetenskapsrådets rapportserie 6:2010

Carlsson, M. (2006) *Högutbildade utlandsfödda i grundläggande vuxenutbildning. Praktik och policy i två kommuner.* Norrköping: Integrationsverket

Datainspektionen (2008) Unga och medier

Ekborg, M., Ideland, M. & Malmberg, C. (2009) *SCIENCE FOR LIFE – a conceptual framework for construction and analysis of socio-scientific cases.* Stockholm: Vetenskapsrådet NorDiNA

Elevhälsa (2009) nr 2 2008-09 *Sömn och dygnsrytm.* Gothia förlag

Enkvist, I. (2005) *Trängd mellan politik och pedagogik: svensk språkutbildning efter 1990.* Hedemora: Gidlunds förlag

Eriksen Ødegaard, E. (2007) ”Meningsskaping i barnehagen – innhold og bruk av barns og vok-nes samtalefortellinger”, *Fruktan och fröjd – tvååringar påverkar förskolans innehåll.* Göteborgs universitet

European Commission (2006) *Europeans and their Languages*

European Commission (2008) *Key Data on Teaching Languages at School in Europe*

Europeiska gemenskapernas kommission (2008) *Flerspråkighet: en tillgång för Europa och ett gemensamt åtagande.*

Europeiska kommissionen (2007) *Nyckelkompetenser för livslångt lärande. En europeisk referensram*

Europeiska kommissionen (2008) *Young People and Science – Analytical report*

Eurydice/Eurostat (2009) *Key Data on Education in Europe 2009*

Falk, M. L. (2008) *Svenska i engelskspråkig skolmiljö. Ämnesrelaterat språkbruk i två gymnasieklasser.* Stockholms universitet

Finanspolitiska rådet (2009) *Finanspolitiska rådets rapport 2009*

Findahl, O. (2009) *Unga svenskar och Internet.* Stiftelsen för internet-infrastruktur

Forstén, J. (2007) *Är det vanligare att pojkar väljer bort moderna språk?* Kandidatuppsats. Stockholm: Lärarhögskolan i Stockholm/Stockholms Universitet, institutionen för Språk, kultur och lärande

Hattie, J.A. (2009) *Visible Learning. A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement.* New York: Routledge.

Holm, A.-S. (2008) *Relationer i skolan. En studie av femininiteter och maskuliniteter i år 9.* Göteborg: Göteborgs universitet, Acta Universitatis Gothoburgensis

Jidesjö, A. & Oscarsson, M. (2004) *Students attitudes to science and technology. First results from The ROSE-project in Sweden.* Paper presented at the XI IOSTE (International Organization for Science and Technology Education) symposium: Science and Technology Education for a Diverse World, Lublin, Poland

Johansson, E. (2005) *Möte för lärande.* Myndigheten för skolutveckling

Kungliga Vetenskapsakademien (2010a) *Barns och ungdomars psykiska hälsa. En systematisk litteraturöversikt med tonvikt på förändringar över tid*

KungligaVetenskapsakademien (2010b) S*tate of the Science Konferens. Preliminärt Uttalande Trender i barns och ungdomars psykiska hälsa i Sverige*

Kungliga Vetenskapsakademien (2010c) *School, Learning and Mental Health. A systematic review*

Kungliga Vetenskapsakademien (2010d) *State of the Science Konferens Uttalande, Skola, Lärande och Psykisk Hälsa*

Lindahl, B. (2003) *Lust att lära naturvetenskap och teknik? En longitudinell studie om vägen till gymnasieskolan.* Göteborgs Universitet

Lindberg, I. & Sandwall, K. (2007) "Nobody's darling? Swedish for adult immigrants: A critical perspective." *Prospect* vol 22, nr 3

Medierådet (2008) *Ungdomar och integritet*

Migrationsverket (2010) *Migration 2000-2010*

Myndigheten för skolutveckling (2007) *Effektivt användande av IT i skolan. Analys av internationell forskning*

Nylander, Å., Palm, S. & Östergren, C. (2006) *Det viktigaste med motivation är att man valt det själv. En kvalitativ studie av motivation inom språkundervisningen.* Kandidatuppsats. Örebro Universitet: Pedagogiska institutionen

Näs, S. (2007) *Moderna språk som tillval på gymnasieskolan – vilka faktorer påverkar valet?* Examensuppsats lärarprogrammet. Karlstads universitet

OECD (2009) *New Millennium Learners*

OECD (2010) *Reviews of Migrant Education*

OECD (2010) *Are the New Millennium Learners Making the Grade?, Technology use and Educational performance in PISA*

OECD/CERI (2007) *Understanding the Social Outcomes of Learning*

Olofsson, G. & Wadensjö, E. (2009) *Arbetsmarknadspolitik. Förändrade förutsättningar och nya aktörer.* Stockholm: SNS

Prochazka, N. & Bergström, F. (2007) *Utbildning som bransch – en analys av grundskolan.* AB Handelns utredningsinstitut

Proposition 2009/2010:175 *2010 års förvaltningspolitiska proposition*

Proposition 2000/01:72 *Vuxnas lärande och utvecklingen av vuxenutbildningen.*

Proposition 2001/02:1 Budgetproposition för 2002. *Utgiftsområde 13 s. 18*

Proposition 2009/10:68. *Svenskundervisning för invandrare i folkhögskola*

Regeringskansliet (2009) *Strategi för entreprenörskap inom utbildningsområdet*

SFS 1985:1100 Skollagen

SFS 1992:394 Gymnasieförordningen

SFS 1994:1194 Grundskoleförordningen

SFS 2003:459 Förordning om försöksverksamhet med engelskspråkig undervisning

SFS 2008:486 Marknadsföringslagen

SFS 2010:800 Skollagen

SKOLFS 1998:16 Förordning om ändring av förordning om läroplan för förskolan

SKOLFS 2000:135 Förordning om kursplaner för grundskolan. Se också www.skolverket.se

Skolinspektionen (2009) *Undervisningen i matematik – utbildningens innehåll och ändamålsenlighet.* Kvalitetsgranskning. Rapport 2009:5

Skolinspektionen (2009) *Utbildning för nyanlända elever – rätten till god utbildning i en trygg miljö.* Rapport 2009:3

Skolinspektionen (2010) *Fysik utan dragningskraft. En kvalitetsgranskning om lusten att lära fysik i grundskolan.* Kvalitetsgranskning. Rapport 2010:8

Skolinspektionen (2010) *Kvalitet i fritidshem.* Rapport nr 2010:3

Skolinspektionen (2010) *Läsprocessen i svenska och naturorienterade ämnen, årskurs 4–6.* Kvalitetsgranskning. Rapport 2010:5

Skolinspektionen (2010) *Moderna språk.* Kvalitetsgranskning. Rapport 2010:6

Skolinspektionen (2010) *Skolors arbete vid trakasserier och kränkande behandling.* Rapport 2010:1

Skolverket (2001) *Ung i demokratin.* Rapport 210

Skolverket (2002) *Barnomsorg skola vuxenutbildning. Skolverkets lägesbedömning 2001.* Rapport 211

Skolverket (2006) *På andras villkor – skolans möte med elever med funktionshinder*

Skolverket (2007) *Förslag till mål och riktlinjer för nyanlända elever. Redovisning av ett regeringsuppdrag.* Dnr 2006:2145

Skolverket (2007) PIRLS 2006. *Läsförmågan hos elever i årskurs 4 – i Sverige och i världen.* Rapport nr 305

Skolverket (2007) *PISA 2006 15-åringars förmåga att förstå, tolka och reflektera – naturvetenskap, matematik och läsförståelse. Resultaten i koncentrat.* Sammanfattning av rapport 306

Skolverket (2007) *Vad händer med läsningen? En kunskapsöversikt om läsundervisningen i Sverige 1995–2007*. Rapport 304

Skolverket (2008) *Svenska elevers matematikkunskaper i TIMSS 2007 – En djupanalys av hur svenska elever förstår centrala matematiska begrepp och tillämpar beräkningsprocedurer.* Analysrapport till 323

Skolverket (2008) *TIMSS 2007 - Svenska grundskoleelevers kunskaper i matematik och naturvetenskap i ett internationellt perspektiv.* Rapport 323

Skolverket (2008) *Nycklar till ett framgångsrikt liv? – Om EU:s nyckelkompetenser.* (Liedman, S-E) Intern rapport, www.skolverket.se

Skolverket (2009) *Svenska elevers matematikkunskaper i TIMSS 2007 – En jämförande analys av elevernas taluppfattning och kunskaper i aritmetik, geometri och algebra i Sverige Hong Kong och Taiwan.* Analysrapport till 323

Skolverket (2009) *Naturorienterande ämnen i årskurs 4. En analys av lärares och elevers uppfattningar om ämnesinnehåll och undervisning i TIMSS 2007.* Analysrapport till 323

Skolverket (2009) Allmänna råd och kommentarer om studie- och yrkesorientering. SKOLFS 2009:20

Skolverket (2009) *Barn- och elevskyddslagen i praktiken. Förskolors, skolors och vuxenutbildningars tillämpning av lagen.* Rapport 327

Skolverket (2009) *Digitala lärresurser i en målstyrd skola*

Skolverket (2009) *Diskriminerad, trakasserad, kränkt? Barns, elevers och studerandes uppfattningar om diskriminering och trakasserier.* Rapport 326

Skolverket (2009) *På tal om mobbning – och det som görs.* Kunskapsöversikt

Skolverket (2009) *Redovisning av uppdraget att bedöma verksamheters och huvudmäns utvecklingsbehov avseende IT-användningen inom förskola, skola och vuxenutbildning samt ge förslag på insatser.* Dnr 84-2008:3780

Skolverket (2009) *Skolan och Aspergers syndrom. Erfarenheter från skolpersonal och forskare.* Rapport 334

Skolverket (2009) *Skolverkets bild av utvecklingen av kunskapsresultaten i grundskolan och av elevers studiemiljö.* Dnr 2008:3010

Skolverket (2009) *Skolverkets lägesbedömning 2009.* Förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, skola och vuxenutbildning. Rapport 337

Skolverket (2009) S*venska elevers kunskaper i TIMSS Advanced 2008 och 1995. En djupanalys av hur eleverna i gymnasieskolan förstår centrala begrepp inom matematiken.* Analysrapport till 336

Skolverket (2009) *TIMSS Advanced 2008 – Svenska gymnasieelevers kunskaper i avancerad matematik och fysik i ett internationellt perspektiv.* Rapport 336

Skolverket (2009) *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer*

Skolverket (2010) *Attityder till skolan 2009. Elevernas och lärarnas attityder till skolan.* Rapport 344

Skolverket (2010) *Entreprenörskap i skolan – en kartläggning*

Skolverket (2010) *Hinder och möjligheter att delta i lärarfortbildningen*

Skolverket (2010) *Konkurrensen om eleverna. Kommunernas hantering av minskade gymnasiekullar och en växande skolmarknad.* Rapport 346.

Skolverket (2010) *Morgondagens medborgare. ICCS 2009: svenska 14-åringars kunskaper, värderingar och deltagande i internationell belysning.* Rapport 345.

Skolverket (2010) *Redovisning av uppdrag om uppföljning av IT-användning och IT-kompetens i förskola, skola och vuxenutbildning.* Dnr 2007:3775

Skolverket (2010) *Skapa och våga. Om entreprenörskap i skolan. Erfarenheter, begrepp och forskning kring entreprenörskap i skolan.* Stockholm: Fritzes

Skolverket (2010) *Skolfrånvaro och vägen tillbaka. Långvarig ogiltig frånvaro i grundskolan ur elevens, skolans och förvaltningens perspektiv.* Rapport 341

Skolverket (2010) *Skolor och elever i gymnasieskolan, läsåret 2009/10,* pm, 2010-02-25

Skolverket (2010) *Skolor som politiska arenor. Medborgarkompetens och kontroversshantering.* Analysrapport till 345

Skolverket (2010) *Redovisning av uppdrag att förbereda och genomföra insatser inom yrkesvux.* Dnr 2008:3782

Skolverket (2010) *Utvärdering av försöksverksamhet med engelskspråkig undervisning i grundskolan*

Socialstyrelsen (2009) *Folkhälsorapport 2009*

Socialstyrelsen (2010) *Social rapport*

SOU 2004:30 (2004) *Folkbildning i brytningstid – en utvärdering av studieförbund och folkhögskolor*

SOU 2010:28 *Vändpunkt Sverige – ett ökat intresse för matematik, naturvetenskap, teknik och IT*

SOU 2010:51 *Könsskillnader i skolprestationer – idéer om orsaker.* Rapport V från delegationen för jämställdhet i skolan

SOU 2010:64 *Se de tidiga tecknen – Forskare reflekterar över sju berättelser från förskola och skola*

Specialpedagogiska institutet (2007) *Man vill ju vara som alla andra*

Statskontoret (2009) *Sfi – resultat, genomförande, lärarkompetens*

Statskontoret (2010) *Ett lyft för den som vill.* Utvärdering av den statliga satsningen på fortbildning av lärare. Rapport 2010:12

Sveriges Kommuner och Landsting (2010) *Arbetsmarknadsutsikterna 2010 och 2011.* Ura 2010:3

Sveriges Kommuner och Landsting (2010) *Öppna jämförelser*

Sveriges Kommuner och Landsting och Friskolornas riksförbund (2007) *Marknadsföring av gymnasieutbildning – ett underlag till skolhuvudmän*

Thorson, S., Molander Beyer, M. & Dentler, S. (2003) *Språklig enfald eller mångfald…? – En studie av gymnasieelevers och språklärares uppfattningar om elevers val av moderna språk.* Göteborgs Universitet: Utbildnings- och forskarnämnden för lärarutbildning

Ungdomsstyrelsen (2008) *Demokrati och mänskliga rättigheter*

Ungdomsstyrelsen (2008) *Ung idag 2008. En beskrivning av ungdomars villkor.* Ungdomsstyrelsens skrifter 2008:5

Skolverket

www.skolverket.se